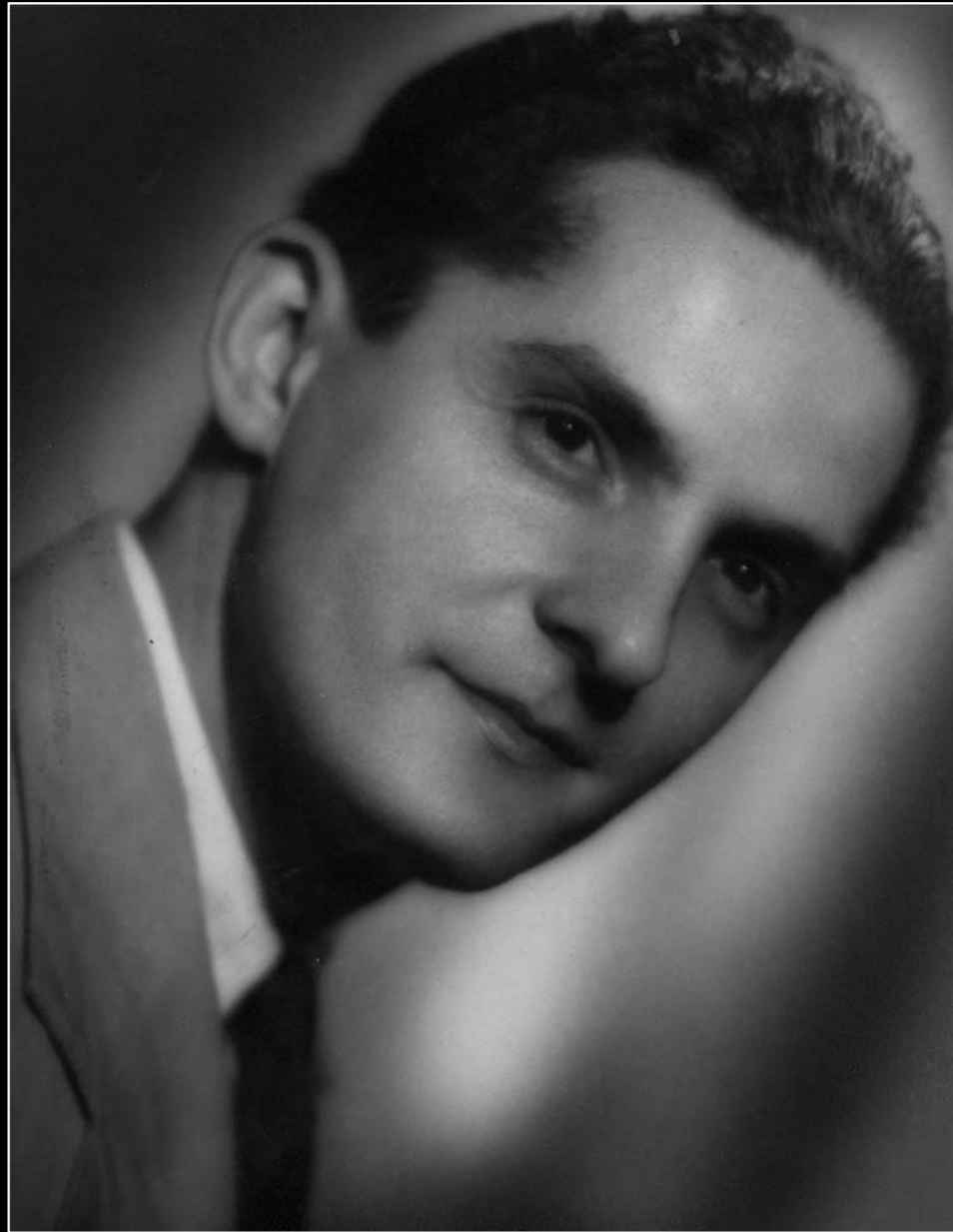

Gajdó Tamás A FALUSI SZÍNPADOKTÓL A NAGYMEZŐ UTCÁIG
Székely György portréja 2.rész

Székely György, a szolnoki és békéscsabai társulat rendezője 1951-ben. Ábrahám Béla felvétele

A hazai színháztudomány meghatározó személyisége dr. Székely György professzor. A tudományág szűk szakszargonjában gyakran emlegettük, emlegetjük a Székely-módszert, melynek segítségével a színjátéktípusokat lehet meghatározni, bemutatni. Óriási lépés volt ez akkor, amikor mindenki meg volt arról győződve, hogy a színjáték azonos a drámával.

Székely György 1918. november 4-én született Budapesten. A bölcsészdoktorátus megszerzése után a Nemzeti Színház szerződöttette. 1943–1948 között megszakításokkal a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója volt. 1948–1952 között fővárosi és vidéki társulatokban rendezett. 1952-től a Fővárosi Operettszínház főrendezője, 1957-től a Színháztudományi Intézet főmunkatársa, 1960-tól 1980-ig az intézmény igazgatóhelyettese. Az irodalomtudományok doktora (1988). Érdemes művész (1990).

Az életéről, munkáiról, műveiről 2011 nyarán készült életmű-interjú szerkesztett változatát folytatásokban közöljük.

Gajdó Tamás – Nevezetes fordulóponthoz érkeztünk a magyar színháztörténetben: az államosításhoz. Hogyan élted meg ezt a korszakot?

• Székely György – A színházak államosításáról ma már leegyszerűsítve beszélnek csak, pedig a szakmára és az ország közönségére nézve rendkívül jelentős színházművészeti tett volt. Szerintem ennek a folyamatnak az volt a lényege, hogy minden társulati tag rendszeresen jutott jövedelemhez; anyagi biztonságra került, minden hónap elsején felvehette fizetését. Eközben pedig a legkisebb falvakba is eljutott a színház, és ezzel próbálták pacifikálni a népet. Ne feledjük, ez a padláslesöpések időszaka volt. Ennek a politikának a másik oldalán a hatalmi hódítás állt. A színházzal kísérelték meg ellensúlyozni, ami természetesen nem jelentett megoldást, de mégis valamit jelzett. A hatalom szándéka az volt, hogy adjon is valamit, ne csak elvegyen a falusi emberektől.

A színházi műsor jelentős részét azok a bemutatók tették ki, melyek lefutottak vidéken a kötelező tíz–tizenkét előadást, és soha többé sehol sem kerültek elő. Ezeket a lengyel és szlovák darabokat – például Skalka és Rajewski műveit – át kellett dolgoznunk, hogy egyáltalán be tudjuk mutatni. Színrevitelük azért volt fontos, mert javították a statisztikát. Ennyi meg ennyi népi demokratikus darabot játszottunk az országban! Micsoda remek teljesítmény! De hogy ennek volt-e tényleges haszna, az nem érdekelt senkit. Volt arra példa, hogy az ismeretlen darabokat először vidéken próbálták ki, s ha úgy tűnt, hogy van benne valami, akkor bemutatták a fővárosban. Az én esetemben nem fordult ilyen elő. Az ősbemutatóim nagy része hamvába holt előadás lett. Itt volt ez a Rajewski-darab, az *Ezer bátor harcos*, melyet 1951. november 24-én vittünk színre Békéscsabán. Ki jön be az utcáról, hogy megnézze a falusi kultúrház színpadán az *Ezer bátor harcost*?! De végigcsináltuk! Szakmai tisztességből. Akármilyen vacak volt az alapanyag, megpróbáltunk belőle tisztességes előadást rendezni. Olyat, hogy fölmelessen a függöny, s az elejétől a végéig eljátszhatjuk. Ha tetszett, ha nem a színjáték – tisztességgel előadtuk. A színház ennyit tehetett: jobb darabot nem írhattunk. Saját mesterségbeli színvonalunkon azonban előadhattuk. Nem dobtuk, nem neveltük ki, eljátszottuk, amit a kezünkbe adtak. Bevilágítva, díszletben, jelmezben. Erre megvolt az apparátus – nem mondhattuk, hogy kérem, ezt nem tudjuk színre vinni. Volt állandó díszletfestőnk, jelmezeket terveztek hozzá, rendkívül egyszerű körülmények között színházszerű működést sikerült létrehozni. Nem bővít a szó mesterségbeli értelmében. Gyengét azt sokat, mert nincs annyi jó darab! S egyáltalán nem biztos, hogy Shakespeare-t is jól tudtunk előadni. Volt amikor jobban, volt amikor kevésbé. Voltak nagy sikerek. Szolnokon az igazi nagy siker a *Liliomfi* volt, melyet 1951. április 14-én mutattunk be Gozmány Györggyel

– ahogyan mindenki hívta: Cirmivel – a főszerepben és Solymosi Imrével, aki sajnos kimaradt a *Magyar színházművészeti lexikon*ból, pedig nagyon jó táncoskomikus és jellemszínész volt, és mindenképpen megérdemelte volna, hogy benne legyen. Az előadást fölhoztuk a fővárosba a vidéki színházak seregszemléjére, s Both Béla vagy maga Major Tamás bírálta a *Liliomfit*. Csak az volt a kifogásuk, hogy nem elég osztályharcos. Hát, tényleg nem volt az. Mondjuk, hogy a kocsmáros nem volt olyan szimpatikus. Persze, nem volt, de miért lett volna az? Ezek áldolgok. Szigligeti ezt megírta, ez úgy jó, ahogy van! Nem volt elég osztályharcos! Ilyen kritikákkal azért az embernek akkor számolnia kellett.

Visszatérve az államosításra: egészen biztos, hogy általános kulturális haszna volt. Olyan színházi központokat alakított ki, melyekből aztán később tovább lehetett építkezni. Ma ezt nem tudjuk fenntartani! A szemünk láttára omlik össze! Erre ma nincs pénz. Arról beszélnek gyakran, hogy mennyi adósságot halmozott fel a negyven év kommunista diktatúrája! De mennyi értéket teremtett ennek fejében! Nem csak embertelen dolgot végzett, hanem olyat is, amely használt az embereknek.

Szigligeti

GT – Az államosítást követően milyen ösbemutatókat rendeztél?

•SzGy – Két olyan művet emelnék ki ebből a korszakból, melyet aztán sehol senki nem játszott. Albert Maltz *A világ legboldogabb embere* és Nyikolaj Nyikitin *A falusi tanács titkára* című műve 1949. december 31-én került színre. Nem az a tipikus szilveszteri műsor, ahogy így elnézem! Lengyel Balázs, hajdani osztálytársam, dramatizálta Mikszáth Kálmán *Egy mandátum története* című elbeszélését, melyet 1950 februárjában adtuk elő, aztán ezt sem játszották később. Kétszer ment, talán háromszor. Akkor rettentően gyorsan követték egymást a bemutatók. Lehet, hogy elvittük tájra, de ezzel együtt sem játszottuk ezeket tíz-tizenöt előadásnál többször.

Szigligeti

GT – Az új szentesi állomáshely más lehetett, mint korábban a pécsi…

•SzGy – A szentesi még hagyján, mert ha jól emlékszem, az egy iskola díszterme vagy valami ilyesmi volt. Az volt a betanuló állomásunk. Szerencsére ott csak néhány előadást rendeztünk, a többit már Kecskeméten illetve Szolnokon. Ezekből én nagyon keveset emelnék ki, mert nagy részük azonnali utánjátszás volt. A Belvárosi Színház március 18-án játszotta először Földes Mihály *Mélyszántás* című közismert darabját, mi 1950. március 15-én mutattuk be ezt a színművet. Tehát három nappal korábban. A szöveggönyvet leküldték mindenfelé, s aki amikor tudta, megcsinálta. Mi ezek szerint három nappal korábban készen lettünk. Nem láttuk a Belvárosi Színház produkcióját; mégsem úgy tartják számon, hogy ez volt a *Mélyszántás* ösbemutatója. Volt olyan produkció is – 1950-ben Jan Skalka *Kecsketej* című örökbecsű műve –, melyet Szentesen sem adtunk elő, csak tájon.

Szigligeti

GT – Ezeket a darabokat hogyan választottátok ki? Küldték?

•SzGy – Hogyne. Jött a szöveggönyv, hogy valamikor játsszuk el, és beillesztettük a műsorba. Kiderült rögtön, hogy nem nagyszínpadra való. A *Kecsketej* szocialista népszínmű lehetett az emlékeim szerint. A tájszínház – ezt meg is írtam valamelyik cikkemben – nagyon komoly munka volt. Ahhoz hogy időben lehessen kezdeni, délután 4–5 óra tájban el kellett indulni, kiértünk a helységbe, megnéztük, hogy hol játszunk, ami rendszerint az iskola tanterme vagy valamilyen nagyobb terem volt. Akkor még nem léteztek kultúrházak, a meglévő épületeket kellett használnunk. Teherautón mentünk, amelyre fapadokat raktak fel, tél volt, hideg volt, nagy pokrócokkal takaróztunk be, és úgy értünk el a tájra. Gondolom, erősen meghúzott szöveggönyveket játszottunk, mert hamar besötétedett, és akik eljöttek megnézni bennünket – pontosabban, akiket a szervezőtitkárok beszerveztek – tudták, hogy jókor kell hazaérniük. Nekünk is sietnünk kellett, mert másnap reggel 9-kor menthetetlenül kezdődött a következő próba. Nagyon sűrű munka folyt, hiszen nagyon rövid kifutásúak voltak az előadások, folyton próbáltunk. Nem volt szabadnapunk. El kellett készülnünk időre, ki volt nyomtatva a műsor, a szervező megszervezte a közönséget, eladta a jegyeket csoportban. Igazán akkor rendeztem komolyabb előadásokat, amikor Szolnoknak és Kecskemétnek közös együttese lett. Kecskeméten nagyrészt ismerős darabokat játszottunk. Itt adtuk elő 1950. november 9-én a *Bánk bánt*. Vígszínházi sikerei után akkor helyezték hozzánk Kelemen Évát, aki Horváth Tivadarral és Csákányi Lászlóval végezte a színiakadémiát. Évát azért száműzték Pestről, mert polgári színházakban szerepelt, s a férjét, vitéz Gozmány Györgyöt is leküldték Szolnokra. Mint már említettem Gozmány nagyon ügyes és vonzó fiatal színész volt, kicsit nagyképű, de odalent jó kolléga lett. Szervezett egy futballcsapatot, reggel próba előtt mentünk focizni a rétre, és a megyei bajnokságban elindult a színház csapata. Még ilyesmire is volt időnk. Szóval Évára, az akkor egészen fiatal színésznőre osztottam Gertrudis szerepét. Borzasztóan megijedt. Ezt Jászai Mari játszotta! Elmagyaráztam neki, hogy ha valaki a darabot elolvassa, akkor észre kell vennie, hogy Gertrudis gyerekei három vagy négy évesek. Akkoriban korán mentek férjhez, a dinasztikus házasságkötések esetében pedig még korábban! Nem néztem utána pontosan, hány éves volt a történelmi Gertrudis, de ha ekkora gyerekei voltak, akkor nem lehetett több húsz-huszonöt évesnél. Nem véletlen, hogy szeretett mulatni!

Kitették a pusztára, jött vele néhány meráni, és töltötték az időt, ahogy lehetett. Természetes. Meg kell mondanom, hogy Alföldi Róbert junior *Bánkja* ebből a szempontból helyesen értelmezett megközelítés. A darabokat újra kell olvasni, mert rájuk ragad mindenféle rossz hagyomány. Attól pedig, hogy Jászai Mari negyven évig játszotta Gertrudist, a dráma eredeti hangja nem változott meg. Bemutatónk színpadtörténeti szempontból újdonságot jelentett.

Szigligeti

GT – Említetted, hogy Budapestről színészeket vidékre helyeztek. A társulat többi tagjának milyen háttere volt?

•SzGy – Tele volt használható vidéki színésszel és nem annyira használhatóval. A munkásszínjátszásból is bekerült néhány fiatal. S voltak annak is előnyei, hogy képzett társaság került, mintegy kitelepítve Budapestről, vidékre. A tudással és tehetséggel felvértezett művészekkel lehetett dolgozni. Voltak, akik beilleszkedtek az együttesbe, akik azonban nem tudták elfogadni az új helyzetet, előbb-utóbb kikoptak. Hiszen – mondjuk így – egyre inkább profi lett a vidéki színjátszás is.

Szigligeti

GT – Te hogy érezted ott magad? Mert gondolom, a pécsi időszakot máshogy értékeled, mint ezt a korszakot… Számodra is kitelepítés volt?

•SzGy – Már említettem, hogy mikor Várkonyi Zoli azt mondta, hogy le kell mennem vidékre, azt gondoltam, hogy rendben van, voltam én már vidéken. Feladat, gyөрünk, csináljuk! Nem voltam megsértve. Én bizonyos mértékben mindig racionális voltam, tehát beláttam, hogy ezt kell tennem. Miért éppen én legyek megsértődve? Rajtam kívül még kétszáz ember ugyanúgy vidéken találta magát. Ha akkor nem voltam megsértve, amikor letettek igazgatónak Pécsre, akkor most se legyek megsértve, amikor prózai rendezőnek leraknak Kecskemétre és Szolnokra. Nem háborított fel ez a döntés sohasem. A múltkor – elolvasva néhány régi cikkemet – elgondolkodtam. Mai füllel hallgatva balos szövegek voltak. Én 1945-ben beléptem a Szociáldemokrata Pártba, és annak nagyjából ismertem a politikai célkitűzéseit. Az egyesítéskor nem vettek fel a Magyar Dolgozók Pártjába, tehát párton kívüli maradtam. Ettől függetlenül a szociáldemokrata gondolkodás, a szociális igények állandó figyelembe vétele és az állami élet megszervezése nem volt idegen számomra. Úgy véltem, minél jobban, hatékonyabban dolgozunk, annál hasznosabb lesz az országnak. Úgy éreztem, vagy úgy tapasztaltam, hogy értéket teremtünk, s ebben szívesen vettem részt. Már amennyit engedtek. Aczél elvtársnak is lehetett abban szerepe, hogy soha sem neveztek ki igazgatónak a Színháztudományi Intézet élére. Egyszer voltam azért direktor – azt hiszem négy hónapig – „fizetésének meghagyásával”. Tudomásul vettem, hogy nem tudok a hatalmon lévő réteghez illeszkedni. Gondolkodásom – természetesen ezt nem fogalmaztam meg akkoriban ilyen pontosan – mindvégig a szociáldemokrata elveket tükrözte.

Szigligeti

GT – Rendeztél még ösbemutatót Szolnokon?

•SzGy – Szigligeti Ede *Csikósát* 1952. február 10-én mutatta be a szolnoki társulat. A szöveggönyvet Kilényi Mária átdolgozta. Nem emlékszem pontosan, miben tért el, valószínűleg a nyelvezetét frissítette fel, kis szerkezeti változtatásokat hajtott végre. A *Csikóst* nagyon régen nem játszották a magyar színpadok, ráadásul ilyen formában csak itt ment, ezért vettem az ösbemutatók közé.

Szigligeti

GT – Németh Antal felkérte Móricz Zsigmondot, hogy dolgozza át a Csikóst, de végül Móricz érintetlenül adta át a szöveget a Nemzeti Színház igazgatójának. Azzal védekezett, hogy olyan jól meg van írva, vétek hozzányúlni. A bemutatót 1938. szeptember 12-én rendezték meg a Nemzetiben, a játékmester Pataki József volt.

•SzGy – Kilényi Mária nevével én aztán nem találkoztam azóta sem. Szolnokon új megközelítése volt a *Csikós*nak, nem uralkodott benne a népszínmű jelleg.

Szigligeti

GT – A vidéki évek után egyszerre a fővárosba kerültél, a Fővárosi Operettszínház rendezője lettél. Mi volt ennek az előzménye?

•SzGy – Szolnokon 1952. május 18-án bemutattuk Jacques Offenbach *Orfeuszát*. Ezt az operettet Gáspár Margit, a Fővárosi Operettszínház igazgatója Apáthi Imre rendezésében vitte színre 1952. február 29-én. Láttam ezt az előadást, Latabár Kálmán kiváló alakítást nyújtott benne. Terveztem, hogy én is megrendezem. Rájöttem azonban arra, hogy nehezen fog menni, mert a közönség azt sem tudja, hogy eszik-e vagy isszák azt, hogy „Orfeusz”. Ezért minden felvonás elé bevezető versikét írtam, kommentárt, hogy valami fogódzót adjak, és ne szabadítsam rá a szolnoki átlagközönségre az értelmiségi körben magától értetődő dolgokat. Ekkor Gáspár Margit már érdeklődött irántam. Ennek két jelét adta. Az egyik az volt, hogy lejött megnézni az *Orfeusz* előadását, és – a dramaturgiai megoldással együtt – nagyon tetszett neki. Együttal

Borvető János (Péteri) és Mezey Mária (Lolita). Tabi László: Valahol délen... Fővárosi Operettszínház, 1956. március 30.
Rendező: dr. Székely György (Keleti Éva felvétele)

Kelemen Éva (Gertrudis). Katona József: Bánk bán. Kecskemét, 1950. november 9.
Rendező: dr. Székely György (Fenyves fotó)

megkért – kétségtelenül jó előre gondolkodva –, hogy nézzem meg a *Luxemburg grófját* Miskolcon, ahol 1952. április 8-án volt a premier, s mondjam el a véleményemet az ottani előadásról. Akkor még nem tudtam, hogy a miskolci színház dramaturgja Szűcs László, róla meg azt, hogy Gáspár Margit férje. Talán Miskolcon nem is találkoztam vele. Visszamentem Szolnokra, és levélben megírtam, hogy mit gondolok. Gáspár Margit válaszában pedig egyetértett megjegyzéseimmel. (Levele az Országos Színház-történeti Múzeum kéziratárában van letéve.) Ezek nyomán hívott az Operettszínházba, mert nem tudott Apáthi Imrével tovább dolgozni. Apáthi egyébként más megbízást kapott, így Gáspárnak szüksége volt egy olyan jellegű rendezőre, amilyen én voltam. Olyat keresett, aki az ő művészi és dramaturgiai elképzeléseit jobban tudta érvényesíteni. Amikor engem főszerződöttetett, rögtön megbízott, hogy rendezem meg a *Luxemburg grófját*. Mellém adta segítségnek Mikó Andrást, a fiatal operarendező. Abban az időben, ha megnézzük a színlapokat, mindenhol – például a Nemzeti Színházban is – két rendező jegyezte az előadást. Ez az Operettben is így volt. Szinetár Miklós volt mellettem vagy Szinetár mellett állt valaki – szóval mindig két rendező vezette a próbákat. Az rémlik nekem, hogy Mikó Bandi a *Luxemburgban* a kórusmozgások beállításában segítette, én meg inkább a szereplőkkel és az új szövegkönyvvel foglalkoztam. Egyetlen ponton ez valóban ősbemutató volt. Ekkor váltott szerepkört Honthy Hanna: ezúttal nem ő volt a szerelmes leányzó, a primadonna, hanem Fleuryt, a gardedámot alakította. Ezt valahogy meg kellett oldani! Gondolom, Margit előzetesen megtárgyalta Hannával, hogy itt egy kis szerepkörváltás lenne. Zseniális dolog lett belőle, mert miután Hanna megemésztette a gondolatot, és Fleuryt eljátszotta, utána megformálta a *Csárdáskirálynőben* Ceciliát, amiből világsiker lett. A Kálmán-operettet elsősorban az ő figurájáért nézték meg, és a Feleki Kamillal előadott nagyjelenetek kapták a legnagyobb tapsot. A *Luxemburg grófjának* megvolt az új szövegkönyve, mely Miskolcon már bevált, de abban Fleurynek nem volt belépője. Ki kellett találni, hogyan lépjen színre a legendás művész, aki csak azért, mert idősebb szerepet játszik, nem jöhet be akárhonnán. Fönről kell lejönnie a lépcsőn. E nélkül nincsen Honthy, e nélkül nincsen magyar operett! Leültünk Innocent Vincze Ernővel, az Operettszínház dramaturgjával, és arról kezdtünk beszélgetni, hogy miről szóljon egyáltalán a belépő. Lehetne például Párizs, Párizs... Legyen úgy, hogy Fleury most érkezik Párizsba, körülnéz, és azt mondja: nahát, ez Párizs! Itt milyenek az emberek! „Megesik, hogy elesik, és ebben mi a sikk?!” Ernő nagyon szoros kapcsolatban állt Lehár Ferencsel, s így könnyen elintézte, hogy Hanna új belépőt kapjon. És Hanna óriási volt! Belépett fönt a lépcső tetején, körülnézett: „Mennyi ember!” – mondta, és utána kezdte a számát. Összedőlt a ház! Azonnal megteremtette a kapcsolatot a közönséggel. A „mennyi emberrel” nem azokra célzott, akik a színpadon várták, hanem az ő drága közönségét üdvözölte! Az volt az igazi! Kiderült, hogy ebben a szerepkörben is tud sikereket aratni, s boldogan játszott. Nagy vetélkedés folyt közte és Feleki Kamill között. Nem igazán kedvelték egymást, de mindig egymásra voltak utalva. A színpadon nem volt mese, azt tökéletesen csinálták! Kérlelhetetlenek voltak. Ilyen volt egyébként Latabár is.

GT – Bizonyos szempontból a Luxemburg grófja ősbemutatónak számít, hiszen addig a darab megújított szerkezet, és például Fleury belépője sem létezett. S min dolgoztál ezután?

• SzGy – A Fővárosi Víg Színházban 1953 elején vendégként megrendeztem Lehár Ferenc *Vándordiák* című egyfelvonásos operettjét. Ennek a műnek különös története van. Innocent Vincze Ernő engedélyt kért, hogy Lehár Ferenc *Cigányszerelem (Zigeunerliebe)* című operettjéhez új szövegkönyvet írjon: az Operaházban *Garabonciás* címmel 1943. február 20-án be is mutatták a három felvonásos regényes daljátékot. Egy vadonatúj szám is belekerült: a „Deres már a határ, őszül a vén betyár” kezdetű. Az Operában rövid ideig ment, Innocent Vincze Ernő azonban nem akarta, hogy semmibe vessen, ezért kamaraverziót szerkesztett belőle: ez lett a *Vándordiák. Cigányszerelem – Garabonciás – Vándordiák*. Ezzel még nem volt vége a kalandoknak. Fejér István vezetésével a Fővárosi Víg Színház kezdetben a mai Madách Színház helyén lévő egykori Royal Orfeum épületében működött. A próbákat ott kezdtük, majd egyszer csak azt mondták, hogy ezt lebontják. Le is bontották az épületet, s Kaufmann Oszkár tervei szerint elkezdték építeni az új színházat. Mit csináljunk? Átmentünk a Dohány utcába, a volt Kamara moziba, a Fővárosi Nagy Varieté helyiségébe, oda, ahol később a Blaha Lujza Színház, az Operettszínház kamaraszínháza működött. A *Vándordiákot* 1953. március 13-án mutattuk be ott a Dohány utcában. Palócz László játszotta Drághy Pétert, aki a *Deres már a határt* énekelte. Nagyon kedves, kellemes kamaraprodukció lett belőle, azt hiszem nem ment túl sokat, mert a Fővárosi Víg Színház csakhamar megszűnt.

GT – Nem sok idő volt a pihenésre, mert csakhamar újabb ősbemutatót rendeztél a Fővárosi Operettszínházban...

• SzGy – Vincze Ottónak, zeneszerzőnek és karmesternek – Innocent Vincze Ernő testvérének – 1953. június 3-án mutattuk be *Boci-boci tarka* című művét. A szövegkönyvet Csizmarek Mátyás író, zeneszerző jegyezte. Csizmareket Miskolcon Szűcs László avatta be a színházi titkokba, s itt mutatták be *A borjú* címmel azt a vígjátékot, mely a *Boci boci tarka* alapja lett. Csizmarek ragaszkodott, hogy a darabjainak „bé betűs” címet adjon. Az első volt *A borjú*, majd a *Balkezes bajnok*, azt szintén én rendeztem Latabárral a főszerepben, és a *Bukfenc* című darab, mellyel én nem találkoztam.

Vissza a *Boci-boci tarkához*! Amikor megkaptuk a szövegkönyvet, azt mondta Innocent Vincze Ernő, hogy Margit politikai előadást akar. De honnét tudta?! Ha az ember megnézi a naptárt a Nagy Imre-program idején járunk. (Az Elnöki Tanács július 12-én törölte vagy enyhítette a beszolgáltatások rendszerét.) A *Bociban* egy álkrimi bontakozik ki: levágták a borjút feketén vagy nem vágták le, s közben egy házasságot is megkötnék. Az Operettszínház előadásában az volt az újdonság, hogy a harmadik felvonásban falusi lakodalmat vittünk színre. A jómódú esküvő vendégeit nagyon szépen felöltöztettük. A koreográfus Roboz Ágnes néptánc szakos tánctanárnő volt. Mértéktartó, hiteles koreográfiát tervezett, s ezzel nagyon jó hangulatú lett a harmadik felvonás. Amikor vendégszerepelni mentünk Moszkvába és Leningrádba – 1955–1956 fordulóján –, a *Csárdáskirálynőt* vittük, a *Havasi kürtöt* és a *Bocit*. Rákosi Mátyás eljött az Operettszínházba és megnézte – úgy emlékszem – csak a *Csárdáskirálynőt*. Nyilván nem volt kifogása, mert vihettük a produkciókat. Az Operettszínház cukrászdájában folyt szünetben a beszélgetés Rákosival, és akkor az is szóba került, hogy miért van szüksége az Operettszínháznak szubvencióra. Próbáltunk érvelgetni. Aztán Rákosi azt javasolta, hogy itt a szomszédos házban volt egy mulató, újítsa fel az Operettszínház, és abból lehetne bevétele! Valami mást is mondott, ahhoz annyit mertem hozzáfűzni: Rákosi elvtárs, mi ezt már most is így csináljuk. Ennyi volt körülbelül, amit én hozzászóltam. Szirtes György, aki gazdasági igazgatója volt akkor az Operettnek, többé-kevésbé ügyesen és okosan bonyolította a beszélgetést. Ő megpróbálta megmondani, hogy mit lehet, és mit nem. Megvédtük az álláspontunkat, s nem is gördítettek semmiféle akadályt a vendégszereplés elé. Az Operettszínház állami támogatását azonban megvonták.

A vendéjátékon nagyon nagy sikere volt mind a három produkciónak. Honthy Hannának messzemenően. Andropov volt már akkor Budapesten a szovjet nagykövet, s mielőtt kiutaztunk, ő is megnézte az előadást. Meglátogatta az öltözőben Hannát, és állítólag azt mondta, hogy művész, én magát a másik szerepben – vagyis Szilviaként – is láttam. Azt hiszem, hogy külföldön magyar színház ilyen átütő, igazi, természetes, jó hangulatú sikert addig még nem aratott. Amikor már befejeztük a leningrádi vendéjátékot, még egy estére visszahívták a társulatot Moszkvába, mert a kormány tagjai meg akarták nézni, hogy mi is volt az a nagy diadal. Tartottunk még egy előadást, amiért nem gázsit kaptunk, hanem ajándékokat. A vezetőség például egy-egy Zorkij fényképezőgépet.

GT – Szovjet operettet nem is rendeztél?

• SzGy – Dehogynem. 1954. január 22-én az *Álruhás kisasszony* címmel játszottuk először Kovnyer művét, melyet Hágy Gyula alkalmazott magyar színpadra. A Puskin elbeszélése nyomán írt romantikus történetecskét, mely a 19. században játszódott, Szinetár Miklóssal együtt állítottam színre. Ugyancsak vele rendeztem Fényes Szabolcs bányász-operettjét, amelyet *Két szerelem* címmel 1954. június 18-án adott elő a Fővárosi Operettszínház. Ebben igazán az volt az érdekes, hogy 1949-ben, az államosításkor Fényes Szabolcsot kitessekeltek a színházból, s ezzel a darabbal érkezett vissza. Nem volt igazán jelentős mű, de tisztességesen elkészítette, és a kiváló együttes színvonalasan eljátszotta.

GT – A Fővárosi Operettszínházban Mezey Máriával is találkoztál, hiszen Kemény Egon Valahol délen című művének egyik szerepét ő játszotta.

• SzGy – Mezey Máriát az Operettszínházba száműzték, és halálosan meg volt sértődve. Előtte már nagy prózai színési sikerei voltak, az élvonalba tartozott, és most itt találta magát az Operettszínházban. Játszott meg énekelt azelőtt is, de akkor – hogy mondjam – hívták, és ő szerződött, ha akart. Ebben a színjátékban Lolita bárénekesnő szerepét kapta. Egyik próbán odamentem hozzá, és udvariasan szóvá tettem valamit. Kiborult. „Én ehhez értek, én ezt tudom” – kiabálta. A nagy sértődöttségből indulatos kirobbanás lett, de a folytatás elmaradt. Gondoltam, legyen minden úgy, ahogy akarja. Nagy művész, hát mit vacakolunk vele! Joggal gondolhatta, hogy ő tudja, hogy hogyan kell előadni egy jazz-balladát vagy dalt!

Csak azt mondhatom, hogy tisztességes előadás lett. Az egész együtt. Nem volt jaj, de nagy siker, de 1956. március 30-án, a bemutató idején nem olyan volt már a közhangulat. A darab sem volt ellenséges hangú, a disszidens sors tragikumát is ábrázolta. (Talán megint nem véletlen egybeesés, hogy április 4-én az Elnöki Tanács rendelete büntetlenséget ígért a hazatérő disszidenseknek.) Ez ugyan nem igazi operett-téma: inkább kortárs probléma. A darab zenéje enyhén jazzes hangzású volt.

GT – Színházi pályafutásod 1956-ban valójában lezárult. Mi volt ennek az oka?

• SzGy – 1956. október 23-án este a Blaha Lujza Színházban házi főpróbát tartottunk a *Mágnás Miska* tervezett bemutatója előtt. A darabot nem én rendeztem. Már folyt a próba, amikor a rádió bement, hogy nyolc órakor Gerő Ernő mond beszédet. Gáspár Margit mellett ültem, aki a hír hallatára csak ennyit mondott: „Gerő lövetni fog!” Már utaltam az igazgatónőnek Nagy Imre politikai irányzatához fűződő kapcsolatára. Valószínűleg ezért nem volt újdonság számára az az agresszív hang, melyen azon az estén Gerő megszólalt. („E vívmányokat

Honthy Hanna (Fleury) és Feleki Kamill (Sir Basil). Lehár Ferenc: Luxemburg grófja. Fővárosi Operettszínház, 1952. november 28.
Rendező: Mikó András és dr. Székely György (Farkas Tamás felvétele)

minden körülmények között megvédjük, bármely oldalról fenyegezzék is”; „a legnagyobb éberséget kell tanúsítani, nehogy ellenséges elemek megzavarhassák pártunk, munkásosztályunk, dolgozó népünk a kibontakozás érdekében tett erőfeszítéseit” – hallottuk a Kossuth Rádióban.) Nem sokkal később a puskalövések zaját is hallani lehetett a Dohány utcai színházépületben. A próbát félbeszakítottuk, és hazamentünk. A bemutató természetesen elmaradt, annál is inkább, mert másnap kijárási tilalmat hirdettek meg, amelyet október 29-ig többször megszakítottak, majd újra érvénybe léptettek. Így csak 1956. október 30-án vált lehetővé, hogy a Nemzeti és az Operett „forradalmi társulati ülést” tartson. Ezen a társulati ülésen Gáspár Margit bejelentette, hogy nem vezeti tovább a színházat. A gyűlés után felmentem Margithoz, és mondtam neki, hogy én is elmegyek a színháztól, nem várom meg az új vezetést. Nagyon jó volt, hogy itt lehettem és dolgozhattam, de nem maradok én sem. Új munkahelyet kellett keresnem. A Király utca és a Nagymező utca sarkán lévő üzlethelyiségben tárolták a Színházművészeti Szövetség könyvtárát és iratait. A gyűjteményt Mészöly Tibor vezette. Többször jártam már ott, valamelyest ismertem az anyagot. Felkerestem Mészöly Tibort, s felajánlottam a munkámat. Szerződést kaptam, (egyharmadát sem fizették, mint az Operettszínházban), de az volt a lényeg, hogy legyen valahol. Nemsokára a Színház- és Filmtudományi Intézetbe kerültem, ahol Hont Ferenc volt az igazgató.

GT – Ezek után nem is rendeztél semmit?

•SzGy – Az Irodalmi Színpadon, melyet ekkor Szendrő Ferenc vezetett, Hont Ferenc szervezett műsorokat. Brecht-est címmel 1958. január 18-án került színre a *Zsidó feleség* című jelenet Bulla Elmával és Zách Jánossal. Ez azért érdekes, mert a teljes művet *Rettegés birodalma* címen csak 1958. november 7-én adták elő a Nemzeti Színházban Marton Endre rendezésében. Brechtel ekkor kezdtek el foglalkozni Magyarországon. Persze egy vagy két előadás ment csak, belesüllyedt ez is a múltnak feledésébe, de értékes előadás született. Az Irodalmi Színpadnak ugyan volt törzsközönsége, de én azt hiszem, hogy két-háromszáz embernél több nem látta. A pesti értelmiség bizonyos rétege. Sőt még azt is meg merném kockáztatni, hogy a régi baloldaliak jöttek Szendrő Ferinél megnézni ezeket a műsorokat. Még egyszer dolgoztam az Irodalmi Színpadon: 1964. április 21-én mutatták be az *Ismeretlen Shakespeare* című programot, melyet én állítottam össze és én is rendeztem. Kiválasztottam egy jelenetet a *Troilus és Cressidából*. Tudomásom szerint Beöthy László igazgatása alatt, 1900 decemberében csak három előadást tartottak ebből a renghagyó Shakespeare-drámából, és azóta sem játszották nagyon. A tanácskozási jelenetét vittük színre, amikor Trója ostromára készülnek a görögök.

GT – Volt olyan elképzelése Hont Ferencnek, hogy a Színháztudományi Intézet bekapcsolódik a színházi életbe, és előadásokat rendez?

•SzGy – Ferinek mindig volt ilyen vágya, hogy élő színházzal foglalkozzék, ne csak az elmélettel. Ezt neki semmiképpen nem akarták engedni. Furcsa dolog, hogy amikor 1933-ban megrendezte Szegeden a *Tragédiát*, ezt nagy rendezéseként tartjuk számon. Az 1945 utáni munkáit azonban nem fogadták elismeréssel. Az utolsó rendezése szintén erre a kései időszakra esett: Gáspár Margit *Hamletnek nincs igaza* című darabját – a Pártba vetett hit és csalódás drámáját – vitte színre több helyen. Ezen kívül, én azt hiszem, Hont nem rendezett mást, kivéve, hogy az Egyetemi Színpadot illetve az Universitas Együttest az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen patronálta.

GT – Nánay István ezt írja az Egyetemi Színpad történetében: „Nagy sikere volt a dráma-bemutató sorozat újabb három előadásának. Dr. Székely György szerkesztette és rendezte Az élő világok című Pogogyin-összeállítást, amelynek keretében részleteket mutattak be az orosz drámaíró műveiből. A nagy forradalom (Pásztor János, Avar István, Ujlaky László), Arisztokraták (Bánki Zsuzsa, Rozsos István, Hacser Józsa, Böröndy Katalin, Inke László, Ujlaky), Petrarca szonettje (Hacser, Inke, Pásztor), Élő virágok (Avar, Rozsos, Ujlaky, Böröndy Katalin) valamint A puszkás ember és A vidám vásár című filmekből is ízelítőt kaptak az érdeklődők.”

•SzGy – Ide is Hont Ferenc hívott, de 1962-től az Universitas együttes elkezdte kiépíteni a maga repertoárját, s Petúr István igazgató, majd Ruszt József rendező közreműködésével műsorpolitikájuk eltért attól, melyet Hont Ferenc képviselt.

folytatása következik...